

В статье рассматриваются важные социальные проблемы гражданских журналистов и блогеров Республики Каракалпакстан. По этому вопросу приводятся мнения учёных на примере гражданских журналистов.

The article discusses the important social problems of civil journalists and bloggers of the Republic of Karakalpakstan. There have been stated the points of view of scientists according to this issue on the example of citizen journalists.

АБУЛ БАРАКОТ НАСАФИЙНИНГ “КАНЗУДДАҚОИҚ” АСАРИ ҲАНАФИЙ МАЗҲАБИДАГИ МЎЎТАБАР ФИҚҲИЙ МАТНЛАРДАН БИРИДИР

Ф.Жўраев – магистрант

Ўзбекистон халқаро ислом академияси

Таянч сўзлар: фикх, факих, фикхий мазҳаб, ҳанафий, матн, мухтасар, мужтаҳид, муфасссал, шарҳ, ҳазина, илм, нозик, асар, масала, ҳуқуқ, иллат, далил, имом.

Ключевые слова: юриспруденция, юрист, юридическая доктрина, ханафи, текст, краткий, трудолюбивый, детализированный, объяснять, сокровище, образование, мучной, работа, вопрос, права, причина, доказательства, имам.

Key words: jurisprudence, law, legal doctrine, hanafi, text, short, hardworking, detailed, explain, treasure, education, flour, work, question, the rights, cause, evidence, the imam.

Буюк тарихимиз сарлавҳаларини варақлар эканмиз, диёримиздан етишиб чиққан олимлар илмнинг барча соҳаси ривожига ўзларининг бекиёс ҳиссаларини қўшганларига гувоҳ бўламиз. Улар араб тили, тафсири, ҳадис, акoids ва фикх–шариат қонун қоидалари [1] илмларига оид бетакрор асарлар битиб, ислом умматига тақдим қилганлар. Уларнинг бой илмий-маънавий ва маърифий мероси ҳанузгача ўз қийматини йўқотмаган. Диёримиз уламолари ва уларнинг асарлари нафақат ўз юртларида, балки бутун дунёда шуҳрат қозongan.

Ана шундай олимлардан бири Ҳофизуддин Абул Баракот Абдуллоҳ ибн Аҳмад ибн Маҳмуд Насафий (1027-1301) дир [2]. Хайруддин Зарқалийнинг “Ал-аълom” деган китобларида айтилишича, у зот Насаф, яъни ҳозирги Қарши шаҳрининг яқинидаги, Қовчин деган қишлоқда таваллуд топган эканлар. Бу улуг алломанинг таваллудларига салкам 1000 йил бўлибди.

Абул Баракот Насафий раҳимаҳуллоҳ Абу Мансур Мотуридий асос солган Мотуридия ақидавий мазҳаби уламоларининг энг машҳурларидан бўлиб, ушбу таълимотнинг ёйилишига энг кўп ҳисса қўшган. Ўша вақтда чиққан мўътазилла, жаҳмия, қаромия, ботилия каби оқимларнинг носоғлом фикрларига қарши курашганлар, уларга ишончли ҳужжатлар билан қаттиқ раддия берганлар. У зотнинг динимиз софлигини сақлаш йўлидаги хизматлари мана шу ерда яққол намоён бўлади. Бу зот ўз даврида пайдо бўлган турли адашган оқимларга қарши турганлар. У зотнинг биринчи узтозлари – оталари Муҳаммад ибн Муҳаммад бўлганлар. У зот ҳаётларининг кўп қисмини Самарқанд ва Бухорода ўтказганлар. У даврларда Самарқанд ва Бухоро Ислom оламининг кўзга кўринган илм марказларидан эди. Абул Баракот Насафий раҳимаҳуллоҳ қомусий олим сифатида диний илмларнинг барча соҳасида асар битган [3].

Имомга замондош бўлган ва кейин келган уламоларнинг барчаси бир овоздан у зотнинг барча илмларда пешво эканини эътироф этишган. Уламоларнинг тажимаи ҳоллари борасида ёзилган китобларда у зот ҳақида “Шайх, улуг имом, пешқадам аллома, Ер аҳлининг устози, суннат ва фарзнинг жонлантирувчиси, Қуръон маъноларини кашф қилувчи, таъвилнинг нозик жиҳатларини билувчи, Илоҳий калом таржимони, маъоний ва баён илмлари соҳиби, фикх ва усул ал-фикҳнинг билимдони, ақлий ва нақлий масалаларнинг таянчи, дин ва миллат ҳимоячиси, ислом ва мусулмонлар етакчиси, пайғамбарлар илмлари меросхўри, етук мужтаҳид, муҳаққиқ олимларнинг машҳури” каби сифатлар битилган. Шунингдек, “Ҳофизуддин – динни ҳимоя қилувчи”, “Алломаи дунё – дунё уламоси” ва “Қуръон таржимони” каби лақабларга ҳақли равишда сазовор бўлган [4].

Маълумки, ҳар бир мазҳабнинг фикхий матн китоблари мавжуд. “Фикх” сўзи луғатда дақиқ фаҳми, яъни бир нарсани нозик жойларигача тушунишни

англатади. Ана шундай малакага, яъни илмий малакага эга бўлган одамни “факих” дейди. Шариат истиллоҳида эса шаръий далиллардан фаръий ҳукмларни чиқаришга “фикх” дейилади. Ушбу таърифдаги “шаръий далил” истиллоҳидан асосан Қуръони карим оятларини ва Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломнинг суннатларини тушунамиз. “Фаръий ҳукмлар” эса луғатда аслининг тескараси, яъни шаҳобча, кичик аҳамиятли деган маънони англатади. Шариатда эса ибодат ва муомалотларни ўз ичига олувчи ҳукмлар фаръий ҳукмлардир. Бир сўз билан айтганда, фикх илми – Ислom шариатидаги амалий ҳукмлар ҳақидаги илмдир. Фикх илмида матн услубида ёзилган асарлар ибораларининг қисқалиги, ўқилиши осонлиги, далил ва ҳужжатлари зикр этилмагани, заиф ривоятлар ва кучсиз сўзлар учрамаслиги ҳамда энг аҳамиятли масалалар зикр қилингани ва унга кетадиган вақтнинг тежалиши билан батафсил ёзилган фикхий манбалардан ажралиб туради. Уламоларимиз томонидан ҳанафий фикҳига доир кўплаб фикхий матнлар ёзилган. Буларга мисол тариқасида “Мухтасарул Таҳовий”, “Хизонатул фикх”, “Мухтасарул Кархий” ва “Тухфатул фуқаҳо” каби асарларни зикр қилиш мумкин. Бироқ кейинги уламолар “Мухтасарул Қудурий”, “Викоятур ривоя”, “ал-Мухтор лил фатво” ва “Канзуд дақоик” асарларини ҳанафий фикҳидаги энг мўътабар фикхий матнлар, деб эътироф этишган.

Абул Баракот Насафийнинг “Канзуд дақоик” асари ана шу мўътабар фикхий матнлардан бири бўлиб, улар орасида ўзига хос ўринга эга. Ибн Обидин раҳматуллоҳу алайҳ ушбу китобни таърифлаб: “Албатта, “Канзуд дақоик” ҳанафий мазҳабидаги мўътабар матнлардан бўлиб, мазҳабдаги масалаларни нақл қилиш учун битилгандир”, деган [5].

Ушбу китобнинг тўлиқ номи “Канзуд дақоик фи илмил фуруъ” (Фуруъ илмида нозик масалалар ҳазинаси) бўлиб, муаллифнинг “ал-Вофий фил фуруъ” (Фуруъул фикх борасида вафо қилувчи) асарида қисқартириб олинган [6]. Муаллифнинг ўзи асар мукаддимасидатолиби илмларнинг кенг ва қатта ҳажмли китобларни ўқишдан зерикishлари, инсон табиати қисқа битилган китобларга рағбатли эканлигива вақт тежалиши сабабли ушбу китобни ёзганини айтган.

Асарнинг қисқалиги ва уни “Канзуд дақоик” деб номланиш сабабини имом Бадруддин Айний ушбу асар шарҳи бўлмиш “Ромзул ҳақоик”нинг мукаддимасида қуйидагича баён қилган: “Асарда салафи солиҳлар жамлаган масалалар кўплиги эътиборидан муаллиф асарни “Канз - ҳазина” ва ушбу масалалар ниҳоятда қисқа ва нозик тарзда баён қилингани сабабидан “дақоик - нозик” деб номлаган. Асар қийин ва мушқил ўринлардан холи ҳамда одамлар мухтож бўладиган “Фатво” ва “Воқеот” масалалари билан зийнатланган” [7].

Ханафий мазхаб уламолари ушбу асарга кўп аҳамият қаратганлари ва улар наздида юқори даражага эга эканлигидан асарга ёзилган шарҳ, таълиқ, ҳошия ва манзумаларюздан ортади. Ҳатто кейинчалик имом, фақиҳ, қози ва муфтийлик даражасига етган йигирмадан ортиқ илм толиблари ёдлаб чиққан [8].

Муаллиф ушбу қисқа асарда фикҳнинг барча бобиға тегишли қирқ мингта масалани келтирган. Бироқ ушбу масалаларнинг бирортасининг далили зикр қилинмасдан, гоҳо иллатлари баён қилиб кетилган ҳолос. Энг муҳими одамлар ўртасида кўп воқеъ бўладиган масалалар билан чекланиб, нодир масалаларга тўхталмаган. Асарда барча масалалар имом Абу Ҳанифа раҳматуллоҳу алайҳнинг сўзи асосида келтирилган. Фақат ўнгага яқин масалада икки имомнинг сўзи олинган. Шу сабабдан ҳам асарни ўқиган киши ханафий мазхаби фақат имом Абу Ҳанифа раҳматуллоҳу алайҳнинг сўзидан иборат бўлса керак, деган фикрга бориб қолади.

Юқорида айтилганидек, асарда далиллар ва ихтилофларга тўхталмаган, балки машҳур мужтаҳидларнинг исмларига белги қилиб, бош ҳарфлари берилган ҳолос. Масалан, “ҳа” ҳарфи Абу Ҳанифа, “син” Абу Юсуф, “мим” Муҳаммад, “за” Зуфар, “фо” Шофий, “коф” Молик, “вов” ханафий мазхаби олимлари ривоятлари учун белги қилиб олинган [9].

Асар имом Абу Ҳанифанинг машҳур шогирдлари имом Муҳаммаднинг “ал-Жомийус-сағир”, “ал-Жомийул-кабир”, “аз-Зиёдат” (Зиёда масалалар) асарлари ҳамда имом Қудурийнинг “Мухтасарул-Қудурий”, имом Абу Ҳафс Насафийнинг “Манзуматул-хилафият” (Қиёсий ҳуқуқшуносликка оид назм) ва фатво китобларидаги турли масалаларни ўзида жамлаган. У фикҳга оид барча китоблар каби таҳорат китобидан бошланган. Лекин “Ҳидоя”, “Мухтасарул-виқоя” (Викоянинг қисқартирилгани) каби асарлардан фарқли ўлароқ “фароиз”, яъни мерос илми боби ҳам киритилган. Асар тартиб жиҳатидан Муҳаммад ибн Ҳасаннинг “ал-Жомийус-сағир” китобига ўхшаб яхши тартибланган ҳамда дақиқ сўзлар, қисқа ва лўнда иборалар қўлланилган.

Асарнинг иборалари қисқалигидан ташқари, яна ўзига хос бир жиҳати фикҳий масалалар баён қилинган ўринда кўринади. Яъни, бир масалани баён қилишда айрим ўринда масала тўлиқ берилмаган. Фақат муаллифнинг ўзи тушунадиган ҳарфлардан ташкил

топган сўз келтирилган. Ҳар бир ҳарф хос бир сўзга далолат қилиб, бундан муаллиф нимани ирода қилганини бошқа фикҳий манбаларда келган шунга тегишли масалалар орқали билиб олинади. Бунга қуйдагиларни мисол қилиш мумкин:

Муаллиф асарнинг “Сувнинг ҳукмлари” бобида “Қудук масаласи “жаҳт”дир”, деган. Бу билан “Агар бир жунуб одам суви бор қудукқа тушиб кетса, ушбу одам ва сувнинг поклик ҳукми нима бўлади?” деган масалага жавоб беришни кўзлаган. Масаланинг баёни: Имом Абу Ҳанифанинг наздида одам (нажас) нопоклигида қолади ва сувни ҳам нопок қилади. Бунга “ж” ҳарфи билан ишора қилган. Имом Абу Юсуфнинг наздида одам нопоклигида ва сув ўз пок ҳолида қолади. Бунга “х” ҳарфи билан ишора қилган. Имом Муҳаммаднинг наздида одам покланади ва сув (тоҳир) покликча қолади. Бунга “ط - т” ҳарфи билан ишора қилган. Яъни, “нажас” сўзидаги “ж”, “ҳоли” сўзидаги “х” ва “тоҳир” сўзидаги “т” ҳарфларини олиб, “жаҳт” деб ишора қилган.

“Намоз китоби”да булутли кунда шошилтириб ўқиш суннат бўлган намозларни баён қилишда “булутли кунда “айн” ҳарфи бор намозлар...”, деган. Бу билан “аср” ва “хуфтон” намозларини ирода қилган.

Муаллиф мана шунга ўхшаш қисқартмаларни “намозда қўл кўтариш суннатлар бўлган ўринлар” ва “ҳибани қайтариб олиш мумкин бўлмаган ҳолатлар” каби масалаларни баён қилишда ҳам ишлатган.

Хулоса қилиб айтганда, бу китоб мухтасар шаклда ёзилган манбаларнинг энг мухтасари ҳисобланади. Бу асарни ўқиган толиби илм қисқа фурсатда фикҳнинг барча бобларидан бохабар бўлади. Хусусан, ханафий фикҳи бўйича мазхабдаги аслий масалаларни ўрганиб чиқади. Ўрни келганда кўпроқ фикр юритиб, мужмал жойларини кашф қилишга уринади. Бу эса фикҳий масалаларни тўғри тушунишга малакасини оширади. Тўғри тушунган фақиҳ тўғри амал ва тўғри ҳаракат қилишга интилади. Зеро, Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом: “Аллоҳ кимга яхшилиқни ирода қилса, уни динда фақиҳ қилиб қўяди”, деганлар.

Демак, дин таълимотларини яхши тушунадиган бўлиш банда учун катта бахт-саодатдир, унга Аллоҳ таоло яхшилиқни ирода қилганининг аломатидир. Яратган Эгамиз ҳаммамизни илмни, илмига амал қиладиган олим ва олима, солиҳ ва солиҳа инсонлардан қилсин! Амийн!

Адабиётлар

- 1) Мадвалиев А. “Ўзбек тилининг изоҳли луғати” 4-жилд. “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти. -Тошкент: 2007. 350-б.
- 2) Ал- Қураший. Ал-Жавоҳирул музиййа фи табақотил Ҳанафия. 2/295.
- 3) www.mehrob.uz Сайид Раҳматуллоҳ Термизий ҳафизахуллоҳ. Абу Муин Насафийнинг ҳаёти. 15.11.2017.
- 4) Ибн Тўғрий Бурдий. Ал-Манҳалул софий вал муставфо баъдал вофий. 2/72.
- 5) Ибн Обидин. Роддул мухтор. 1/256.
- 6) Аминов Х. С. Примов. Ҳанафий фикҳи тарихи, манбалари ва истилоҳлари. 174-б.
- 7) Абул Баракот Насафий. Канзуд дақоик. 45-б.
- 8) Абул Баракот Насафий. Канзуд дақоик. 47-б.
- 9) Абул Баракот Насафий. Канзуд дақоик. 55-б.

РЕЗЮМЕ

Бу мақолада “Канзуд дақоик” асари ханафий мазхабидаги мўътабар ва энг мухтасар фикҳий матнлардан бири эканлиги ва талаба қисқа вақтда кўпроқ маълумотларга эга бўлиши мумкинлиги ҳақида маълумотлар берилган.

РЕЗЮМЕ

В статье отмечается, что произведение «Канзуд дақоик» является одним из подлинных и кратких текстов фикха в Ханафи Мадхабе и что студент за короткое время может получить большой объём информации из него.

SUMMARY

The author of the article emphasizes that the work “Kanzud-Daqaiq” is one of the original and short texts of fiqh in Khanafi Madhab, and students can get large amount of information for a short time from it.